

Social inference from mortuary remains in medieval Nubia:

A multidisciplinary approach to the analysis and interpretation of Christian cemeteries at Ghazali, northern Sudan

Rekonstrukcja struktury społecznej w średniowiecznej Nubii na podstawie pozostałości funeralnych. Podejście multidyscyplinarne do analizy i interpretacji cmentarzysk chrześcijańskich w Ghazali, północny Sudan

Joanna Alicja Ciesielska

Wydział Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego

Praca przygotowywana pod kierunkiem:

prof. dr. hab. Adama Łukaszewicza, promotora głównego
dr. hab. Artura Obłuskiego, promotora pomocniczego

Streszczenie:

Przedmiotem rozprawy doktorskiej są badania wyznaczników zróżnicowania społecznego w populacji średniowiecznej Nubii w archeologicznych kontekstach funeralnych na podstawie pozostałości pośmiertnych przebadanych w trakcie prac wykopaliskowych przeprowadzonych na cmentarzyskach chrześcijańskich na stanowisku Ghazali w północnym Sudanie.

Stanowiska funeralne na terenie średniowiecznej Nubii charakteryzuje duża różnorodność, zarówno w zakresie organizacji cmentarzysk, jak i architektury poszczególnych grobów. Pomimo ogólnie przyjętego egalitarianizmu w chrześcijańskiej praktyce pogrzebowej, pozostałości materialne z terenów Nubii świadczą o dużym zróżnicowaniu w obrębie ogólnie narzuconych regulacji. Obecne studium podejmuje próbę odkrycia markerów zróżnicowania społecznego w zapisie archeologicznym pozostałości pośmiertnych poprzez multidyscyplinarne badania kultury materialnej oraz cech biologicznych zmarłych.

Rozdział I opisuje tło historyczne dla analizy kultury materialnej. Pierwsza część poświęcona jest wydarzeniom bezpośrednio poprzedzającym chrystianizację, jak również burzliwej historii nubijskiego średniowiecza. Rozdział II zawiera skrótowy opis chrześcijańskich rytów pośmiertnych, jak również ich podstaw ideologicznych, które dostarczają uzasadnienia dla wielu cech pochówku zaobserwowanych w zapisie archeologicznym. Przedstawiony jest również zarys praktyk pogrzebowych poprzedzających wprowadzenie chrześcijaństwa w Nubii oraz szczegółowy opis średniowiecznych tradycji pogrzebowych. Trzecia część rozprawy poświęcona jest badaniom archeologicznym w Ghazali. Rdzeniem stanowiska jest klasztor chrześcijański (VII-XIII w. n.e.), w sąsiedztwie którego położone są cztery cmentarzyska. W okresie pomiędzy VII a XIII wiekiem obok siebie funkcjonowały równocześnie dwie grupy ludzi - społeczność monastyczna rezydująca w klasztorze w Ghazali oraz lokalna populacja zamieszkująca niewielką osadę w okolicy, pochowana na dwóch odrębnych cmentarzyskach. Łącznie ponad 100 grobów zostało wyeksplorowanych oraz poddanych

szczegółowej analizie antropologicznej oraz laboratoryjnej. Rozdział IV zawiera krótki przegląd historii badań w zakresie archeologii społecznej stanowisk funeralnych, które tworzą podstawy teoretyczne dla następującej analizy danych z Ghazali przedstawionej w rozdziale V. Różne rodzaje danych zebranych podczas badań archeologicznych, jak również późniejszej analizy szczątków ludzkich oraz badań laboratoryjnych zostały połączone celem odkrycia wzorców zróżnicowania społecznego. Za pomocą metod statystycznych przebadano związek pomiędzy lokalizacją pochówku, architekturą grobu, sposobem depozycji oraz cechami biologicznymi zmarłego, zarówno w perspektywie grupowej, jak i osobniczej. Uzyskane rezultaty zostały następnie poddane interpretacji w kontekście ogólnych informacji o obrządku pogrzebowym w średniowiecznej Nubii oraz podejściu do śmierci we wczesnym chrześcijaństwie, na podstawie źródeł archeologicznych i pisanych. Wnioski przedstawione zostały w ostatniej części pracy.

Celem badań prowadzących do przygotowania rozprawy doktorskiej była analiza różnych aspektów archeologicznych pozostałości funeralnych jako wyznaczników tożsamości społecznej zmarłych oraz struktury społecznej populacji średniowiecznej Nubii. Wiele różnych czynników zdaje się wpływać na ludzkie działania związane z grzebaniem zmarłych, a obrządek pogrzebowy ma wymiar praktyczny, często determinowany lokalnymi uwarunkowaniami. Dostępność surowców naturalnych zarysowuje rozdział pomiędzy całymi grupami ludzi i w związku z tym zdaje się być ważnym wyznacznikiem statusu. Przynależność do społeczności monastycznej albo lokalnej ludności wiejskiej przekłada się na różnice w architekturze funeralnej. Jako członkowie wspólnoty mnisi cieszyli się prawdopodobnie pewnymi przywilejami wynikającymi z faktu, iż klasztor był jednostką gospodarczą, która partycypowała w rynku. Co więcej, lepsza lokalizacja pochówku w połączeniu z bardziej wyszukany projektem architektonicznym zdają się być markerem uprzywilejowanej pozycji w społeczeństwie nubijskim. Subtelniejsze osobliwości w obrządku pogrzebowym zdają się korespondować z różnymi wymiarami tożsamości społecznej zmarłych, jak również mogą być wynikiem indywidualnej sprawczości ze strony osób odpowiedzialnych za pochówek.

Analiza stanowisk sepulkralnych w Ghazali wykazała ograniczony potencjał wnioskowania nt. tożsamości społecznej zmarłych. Zrekonstruowane powiązania pomiędzy cechami zapisu archeologicznego zdają się odzwierciedlać przede wszystkim partycypację w rynku oraz dostęp do zasobów, czyli sytuację ekonomiczną zmarłego. Podczas gdy nie zaobserwowano wyraźnych regularności, zastosowanie multidyscyplinarnego podejścia może być obiecującą metodą analizy większych zespołów danych, w których możliwe będzie bardziej dogłębne zbadanie wpływu różnych czynników na kształtowanie obrządku pogrzebowego.

Słowa kluczowe: nubilogia, bioarcheologia, chrześcijaństwo, badania izotopowe, archeologia chrześcijańska, monastycyzm, archeologia społeczna, Sudan, Nubia, archeologia funeralna